

Buraku we współczesnej Japonii – wpływ stosowania kategoryzacji społecznej na życie ludzi z grupy *burakumin*

Rafał Orzechowski

Biogram: Rafał Orzechowski – ur. 1987, magister historii, etnologii i antropologii kulturowej, doktorant na wydziale Nauk Historycznych i Pedagogicznych Uniwersytetu Wrocławskiego, zainteresowania badawcze: eugenika, transhumanizm, stereotypy, władza, pamięć, ludobójstwo, kultura japońska, historia średniowiecza.

Abstract:

Discrimination can take on various forms, and moreover, with the passage of time, new elements of the discourse stigmatizing a given group appear. A similar practice can be observed in the case of Japanese burakumin. In their case, the current discrimination was both the effect of a stereotypical image of its members and the maintenance of the traditional social division. Despite the fact that the factors that led to the separation of this minority in the past have disappeared, the functioning of former divisions is still visible. The aim of the article is to present the current problems of the burakumin in Japan and to describe the most important factors that allow a person to qualify for this community.

Keywords: burakumin, impurity, blood, eta/hinin, Japan, koseki

Abstrakt:

Dyskryminacja może przyjmować najróżniejsze formy, co więcej wraz z upływem czasu pojawiają się nowe elementy dyskursu piętnującego daną grupę. Podobną praktykę można zaobserwować w przypadku japońskich *burakumin*. W ich przypadku obecna dyskryminacja stanowiła zarówno efekt stereotypowego wyobrażenia na temat jej członków, jak i podtrzymywania tradycyjnego podziału społecznego. Pomimo tego, że współcześnie doszło do zaniknięcia czynników, które doprowadziły do wyodrębnienia tej mniejszości w przeszłości, to w dalszym ciągu widoczne jest funkcjonowanie dawnych podziałów. Celem artykułu będzie zaprezentowanie obecnych problemów *burakumin* w Japonii oraz opisanie najważniejszych czynników, pozwalających zakwalifikować daną osobę do tej społeczności.

Słowa kluczowe: burakumin, nieczystość, krew, eta/hinin, Japonia, koseki

1 Wstęp

Z dyskryminacją można się spotkać praktycznie w każdej społeczności. Czasami przybiera ona formę symbolicznego wykluczenia. Sytuacja taka miała miejsce w okresie władzy szogunów z rodu Tokugawa (1603-1868). Po wprowadzeniu systemu kastowego, poza jego ramami znalazło się kilka grup: buddyjscy mnisi, *hinin* („nie-ludzie”) oraz *eta* („obficie skalani”). Potomkowie *eta/hinin* określani mianem *burakumin* także cierpieli z powodu wykluczenia społecznego. Ich sytuacja zaczęła się poprawiać wraz ze zmianami prawnymi rozpoczętymi w okresie Restauracji Meiji. Niemniej pewne przejawy dyskryminacji można dostrzec także we współczesnych czasach. Głównym celem artykułu będzie przedstawienie krótkiej historii kształtowania się grupy *burakumin* oraz zmian zachodzących w jej stereotypowym postrzeganiu (przy czym chodzi tutaj zarówno o kształtowanie kategorii wykorzystywanych w celu identyfikacji *buraku*, jak i negatywnych skojarzeń związanych z tą grupą). Ponadto zostaną zaprezentowane postulaty organizacji zrzeszających *burakumin* oraz krótkie relacje osobistych doświadczeń członków tej społeczności w kontaktach z innymi Japończykami.

Terminy *buraku* i *burakumin* będą wykorzystywane synonimicznie, z uwagi na ich podobny zakres znaczeniowy. *Burakumin* oznacza dosłownie „człowieka ze wsi”. Jego pejoratywny wydźwięk związany jest z powszechnym wykorzystywaniem tego słowa jako określenia grupy ludzi zaliczanych do kategorii „nieczystych”. Zarówno termin *buraku* jak i *burakumin* są powszechnie stosowane w literaturze anglojęzycznej oraz w środowisku starszych Japończyków. Niemniej w oficjalnej nomenklaturze kwestie związane z dyskryminacją *buraku* zazwyczaj określa się mianem *dōwa mondai* (problem asymilacji). Pojawia się także termin *buraku mondai* (problem wiosek), jednak jest on uznawany za mniej poprawny z politycznego punktu widzenia. Co ciekawe same organizacje oraz osoby związane z tym środowiskiem korzystają z terminu *buraku*. Można więc zastanawiać się, w jakim stopniu rezygnacja ze stosowania tego określenia wynika z tabuizacji tematu *burakumin*, a w jakim rzeczywiście chodzi o załagodzenie wydźwięku wypowiedzi polityków. Określenia odnoszące się do poszczególnych jednostek administracyjnych zostały przełożone na język polski w taki sposób, aby ich znaczenie było jak najbardziej zbliżone do systemu obowiązującego w Polsce. Wynika to z tego, że różnice w tym zakresie wymagałyby osobnego omówienia, a nie są one aż tak istotne dla głównego tematu artykułu.

2 Geneza wykształcenia grupy *burakumin*

Źródłem wykształcenia się dyskryminowanej części społeczeństwa określanej w późniejszym okresie mianem *buraku*, można doszukiwać się w wydarzeniach mających miejsce w XI wieku w Kyoto. W 1015 roku wybuchła zaraza, która doprowadziła do śmierci wielu ludzi. Z tego też powodu niezbędne było stworzenie grup zajmujących się przenoszeniem ciał. Określano ich mianem *kiyome* (czyścicieli). Z powodu wykonywania powszechnie pogardzanego zawodu, który był nie tylko poniżający, ale także prowadził do skalania rytualnego, doszło do marginalizacji i ostracyzmu owych ludzi (pomimo tego, że bez nich Kyoto nie mogłoby normalnie funkcjonować) (Boyle, s. 2-3).

Kategoria rytualnej nieczystości (*kegare*) stanowiła istotny czynnik wpływający na wykluczanie osób z życia społecznego (można uznać, że stanowiła ona formę religijnie sankcjonowanej dyskryminacji). „Skażenie” w świadomości Japończyków było ściśle związane z krwią (przynajmniej do końca XVII wieku) oraz śmiercią (Roberston, 2012, s. 96). Z tego też powodu wszelkie wydarzenia związane z tymi czynnikami narażały człowieka na skalanie. Dotyczyło to także sytuacji z życia codziennego wspólnoty. W przypadku krwi można wspomnieć chociażby o obowiązku wykonania rytuałów chroniących, które umożliwiałyby zbliżanie się do kobiet w czasie menstruacji (Roberston, 2012, s. 96). Co ciekawe nawet radosne wydarzenia mogły stać się przyczyną skalania - mowa tutaj chociażby o narodzinach dziecka (Boyle, s. 1). Oczywiście istniała możliwość rytualnego „oczyszczenia” (inaczej kobiety byłyby na stałe wykluczone ze społeczeństwa), jednak nie dotyczyło to ludzi wykonywujących zawody pozostawiające ich w stanie permanentnej nieczystości.

Aby zrozumieć, dlaczego ten aspekt był tak istotny, warto będzie pokrótce przytoczyć fragment mitu o stworzenia świata, w którym ustalono wymóg dokonywania rytualnych ablucji. Izanagi oraz Izanami są uznawani za boską parę, która dała początek wszystkim stworzeniom oraz *kami* na ziemi. W trakcie narodzin jednego z *kami* ognia – Homusubi - Izanami została ciężko poraniona i musiała udać się do Krainy Ciemności (Yomi). Izanagi nie mogąc pogodzić się z odejściem małżonki, postanowił zabrać ją z powrotem do krainy światła. Udało mu się spotkać z Izanami, jednak ta powiedziała, aby poczekał na nią przy wyjściu do Krainy Ciemności i nie szedł tam za nią. Izanagi początkowo zgodził się na ten warunek, jednak kierowany ciekawością postanowił pójść za Izanami. W krainie Yomi jej ciało uległo rozkładowi, co przeraziło Izanagiego, który rzucił się do ucieczki. Izanami rozkazała nieczystym duchom, aby rzuciły się za nim w pogoń, jednak Izanagiemu udało się ostatecznie uciec z Krainy Ciemności. Na progu Yomi oświadczył Izanami, że ta ma zostać na zawsze w Krainie Ciemności, po czym zamknął swojej małżonce dostęp do świata żywych. Teraz następuje najistotniejsza część mitu. Izanagi zanurzył się w źródle pragnąc zmyć z siebie nieczystości krainy Yomi (z ubrań, które zrzucił powstały później *kami* mające pełnić funkcje apotropieczne i oczyszczające). Istotne jest także to, że w trakcie ablucji przyszedł na świat trzy najważniejsze *kami* japońskiego panteonu: po umyciu oczu narodzili się Amaterasu (*kami* słońca) i Tsukuyomi (*kami* księżyca) zaś po wydmuchaniu nosa Susanoo (*kami* burzy) (*Izanagi and Izanami*, Britannica). Owa kąpiel w rezultacie przyczyniła się do ustanowienia zwyczaju *harai*, czyli ceremonii mających na celu rytualne oczyszczenie członka społeczności (*Harai*, Britannica).

Rytualna nieczystość stanowiła główne źródło stworzenia kategorii *hinin* („nie ludzie”) oraz *eta* („obficie skalani”). Obie grupy wyodrębniły się, ze wspomnianych wcześniej *kiyome*, przy czym *hinin* zajmowali się zmarłymi ludźmi, zaś *eta* zwierzętami. Z czasem do kategorii *hinin* zaczęli być zaliczani ludzie, którzy zostali wygnani z miejsca swojego zamieszkania (po upływie 10 lat mogli powrócić do społeczności po spełnieniu pewnych warunków). Status *hinin* nie był dziedziczny w przeciwieństwie do *eta* (Boyle, s. 3). Ci ostatni wykonywali także inne zawody, które narażały ich na permanentne rytualne skalanie: rzeźników, garbarzy, katów, strażników więziennych itp. Wraz z dojściem do władzy szogunów z rodu Tokugawów wprowadzono podział

społeczeństwa na cztery grupy: wojownicy, farmerzy, artyści i kupcy (*shi-nō-kō-shō*) (Chapman, 2011). Niektórzy autorzy uważają, że *eta/buraku* znajdowali się na najniższym szczeblu drabiny społecznej, jednak można spotkać się także z bardziej interesującą teorią. Według Uesegiego istniała osobna piramida społeczna stworzona dla ludzi, którzy nie kwalifikowali się do tradycyjnego podziału. Według niego *hinin* staliby w niej wyżej od *eta*, jako że ich status był jedynie tymczasowy. Na samym szczycie piramidy znajdowałiby się zarządcy wiosek *eta* (Boyle, s. 4). Przyjęcie tej tezy implikuje jeden ważny wniosek. Jeżeli *hinin/eta* nie byli włączeni w tradycyjny system, to tak naprawdę znajdowali się poza społeczeństwem Japonii. Jednym z głównych narzędzi prowadzących do podtrzymywania dyskryminacji *buraku* był system *koseki* (powszechnych spisów ludności) wprowadzony powszechnie w czasach władzy szogunatu Tokugawów. Można było wyróżnić cztery rodzaju spisów: *ninbetsuchō* (rejestr kategorii ludzi) *shumon aratamechō* (rejestr religijny, *gonin gumichō* (rejestr Pięciu Domów) *kakochō* (rejestr śmierci) (Chapman, 2011). Co ciekawe *burakumin* nie byli uwzględniani w *koseki*, co może być postrzegane jako kolejny element oficjalnego wykluczenia z ram społeczności japońskiej.

3 Działalność organizacji zrzeszających *burakumin* po Restauracji Meiji

Cztery lata po upadku feudalnego systemu szogunatu Tokugawa i rozpoczęcia Restauracji Meiji (1868) wydano proklamacje, zgodnie z którą dokonano emancypacji grupy *eta/hinin*, która od tej pory miała być określana mianem *shin-heimin* („nowego ludu”) (Shimahara, 1984, s. 341). Pomimo tego, że pod względem prawnym zaprzestano dyskryminacji *buraku*, to jednak nie doszło do pełnego włączenia dawnych „nieczystych” do społeczeństwa japońskiego. Zaczęli być oni wpisywani do *koseki*, jednak jednocześnie stworzono nową kategorię obywateli - *shin-heimin*, co doprowadziło do kolejnej segregacji społecznej *buraku*. Widoczna była jednak także pewna poprawa sytuacji tej grupy. Przemiany w zakresie struktury społecznej oraz przyswojenie niektórych wartości zachodnich doprowadziło w dłuższej perspektywie czasu do aktywizacji politycznej *burakumin*.

Pierwsza organizacja zrzeszająca *buraku* – Stowarzyszenie Równości Narodowej (*Zenkoku Suiheisha*) - została utworzona w 1922 roku. Za główny cel jej działania uznano „wyzwolenie opresjonowanych Japończyków”. Inspirowano się przy tym ideologią socjalistyczną, która podkreślała, że wyzwolenie *burakumin* musiało nastąpić w wyniku wojny klas (Shimahara, 1984, s. 341). Taktyka członków *Suiheisha* bazowała w dużym stopniu na publicznej konfrontacji z osobami wykazującymi się zachowaniami, które można było uznać za dyskryminacje *buraku* (jednocześnie wymagali oni od nich przeprosin). Takie zachowanie doprowadziło w latach 20' do incydentów, które kończyły się rozlewem krwi (choć większa część społeczeństwa i tak nie chciała nawiązywać kontaktu z przedstawicielami tego środowiska). Okres ten jest o tyle istotny, że w tym czasie wykształciło się stereotypowe wyobrażenie o agresywnym i konfliktowym stylu życia *burakumin*, które funkcjonował w późniejszych dziesięcioleciach wśród Japończyków (Shimahara, 1984, s. 341). Stąd między innymi brało się późniejsze

przeświadczenie o ich znaczącym udziale w strukturach organizacji przestępczych.

Radykalne działania Suiheisha przyniosły także pozytywne skutki, np. udało się uzyskać poparcie ruchu Yuwa, który dostarczył funduszy na organizowanie projektów mających poprawić działalność placówek publicznych w dzielnicach *buraku*. Pojawiły się także naciski na władze państwowe, związane z potrzebą poprawy sytuacji ekonomicznej *burakumin*. Dotyczyło to w szczególności dobrze wyedukowanych członków tej społeczności, dla których otrzymanie dobrze płatnej pracy było nieosiągalnym marzeniem (Sigurbjörnsdóttir, 2011, s. 20).

W okresie wojennym Suiheisha została rozwiązana (1940), jednak jej liderzy (m.in. Jiichiro Matsumoto) w dalszym ciągu zajmowali się kwestią polepszenia sytuacji *buraku* (Sigurbjörnsdóttir, 2011, s. 20-21; Shimahara, 1984, s. 341). Po zakończeniu działań wojennych i wprowadzeniu konstytucji zrównującej wszystkie osoby w państwie japońskim (przynajmniej pod względem prawnym) założono Narodowy Komitet Wyzwolenia Buraku (*Buraku Kaiho Zenkoku linkai*) określanych w skrócie jako NCBL. Nowa organizacja zajmowała się głównie poprawą sytuacji ekonomicznej *burakumin*, przy czym skala jej działania była znacznie większa niż w latach poprzednich (założono około 2000 oddziałów w 26 prefekturach). W 1955 roku zmieniono nazwę organizacji na Ligę Wyzwolenia Buraku (BLL) (*Buraku Kaiho Domei*) (Sigurbjörnsdóttir, 2011, s. 20-21), zaś w 1970 roku doszło do wyodrębnienia się nowej organizacji określanej mianem Ruchu Ogólnojapońskiej Federacji Wyzwolenia Buraku (*Zenkai ren Zenkoku Buraku Kaihō Undō Rengōkai*). Członkowie Zenkai ren uznali działania BLL za zbyt agresywne i nacechowane szowinizmem. Od tej pory widoczne jest występowanie konfliktu pomiędzy tymi organizacjami, z uwagi na duże różnice w zakresie podejścia do kwestii rozwiązywania problemu dyskryminacji *buraku* (Sigurbjörnsdóttir, 2011, s. 24-25).

Z czasem BLL uzyskała poparcie Japońskiej Partii Socjalistycznej, która skłoniła premiera Japonii do utworzenia specjalnego komitetu, który miał zająć się kwestią oceny warunków życiowych *buraku*. W 1965 roku wydano raport, w którym przedstawiono główne problemy *burakumin* wynikające z dyskryminacji ekonomicznej, społecznej i kulturowej. Warto zauważyć, że autorzy raportu postrzegali *buraku* jako część społeczeństwa japońskiego, co nie było takie oczywiste, biorąc pod uwagę wcześniejszą sytuację (Sigurbjörnsdóttir, 2011, s. 21). Powstaje tutaj jednak pytanie w jakim stopniu była to postawa kilku specjalistów działających z polecenia rządu, a w jakim dowód zmian następujących w mentalności całego społeczeństwa.

W 1969 roku wydano bardzo ważny *Measures Law for the Assimilation Projects*, który koncentrował się na organizacji oficjalnej pomocy organów rządowych dla *burakumin*. Głównym celem projektów realizowanych na podstawie tej ustawy była pomoc w znalezieniu odpowiedniej pracy oraz wyprowadzenie ludzi z gett tradycyjnie zamieszkiwanych przez *buraku* (Hamberg i in.). Wielu ludzi korzystało z tych programów w okresie ekonomicznej prosperity Japonii, jednak w latach 90' nastąpiło pogorszenie sytuacji. Negatywne skutki najbardziej widoczne były wśród *burakumin*. Ich poziom życia uległ znacznemu pogorszeniu, nawet w porównaniu ze skutkami

kryzysu, który dotknął reszty społeczeństwa. Projekty realizowane w ramach ustawy nie zostały wznowione, jednak można było zauważyć, że lokalni politycy starali się wspierać *burakumin* (niemniej dużo zależało tutaj od specyficznych warunków danego regionu) (Hamberg i in.).

Wprowadzenie aktu nie doprowadziło do zaprzestania działań prowadzonych przez BLL. W latach 80' starano się wprowadzić projekt *Basic Law on the Buraku Issue*, w ramach którego miałyby być prowadzone regularne badania ankietowe o warunkach życia *buraku*. Wzmiankę o tym można odnaleźć w wydawanym przez BLL czasopiśmie „Buraku Liberation News”. Poza propozycją złożenia petycji na ręce premiera Zenkō Suzuki, pojawiły się także postulaty pisania większej liczby artykułów do czasopism i gazet podejmujących tematykę *Law on Special Measures for Dowa Projects*, w celu zebrania opinii dotyczących rozwiązania najbardziej palących problemów. Ponadto apelowano o nagłośnienie kwestii *buraku* na arenie międzynarodowej (Buraku Liberation News, 1981). W 1995 roku BLL liczyło na wprowadzenie *Basic Law*, jednak ostatecznie nie udało im się osiągnąć tego celu. Niemniej pomocne było uchwalenie w 1996 roku *Law for the Promotion of Human Rights Protection* oraz *Law on the Promotion of Human Rights Education* w 2000 roku, które dawały realne możliwości prawne w zakresie egzekwowania praw człowieka wobec *buraku* (Sigurbjörnsdóttir, 2011, s. 26).

Bazując na propozycjach *Elimination of All Forms of Racial Discrimination* (ICERD), można wymieni kilka postulatów, które miałyby wpłynąć na poprawę sytuacji *buraku* :

Wprowadzenie prawa, które zakazywałoby wszelkich form dyskryminacji – wcześniejsze rozwiązania prawne bazowały w dużej mierze na ograniczaniu dyskryminacji poprzez usuwanie ustaw sprzyjających takiemu stanowi rzeczy (Tomonaga, 2008, s. 3). Pojawiają się postulaty, aby takie postawy były nie tylko piętnowane, ale także karalne w zakresie prawa. Można jednak wysunąć tutaj uzasadnioną wątpliwość odnośnie zachowań, które mogłyby zostać uznane za dyskryminacje. Obecnie wielu Japończyków boi się wypowiadać na temat *buraku*, zarówno z uwagi na tabuizację podejmowania tego tematu w rozmowach, jak i obawę o posądzenie o dyskryminację (dotyczy to szczególnie negatywnego odbioru działań BLL). Wprowadzenie wyżej wymienionego prawa z pewnością doprowadziłoby do jeszcze większej ostrożności w zakresie poruszania tematu *buraku*. Wydaje się, że takie rozwiązanie nie do końca miałoby pozytywny wpływ na poprawę ich sytuacji. Raczej służyłoby pogłębieniu tabuizacji tej tematyki w dyskursie publicznym;

Wypłacanie pewnych form rekompensaty osobom będących ofiarami dyskryminacji – podobne rozwiązania były stosowane wśród osób cierpiących na trąd. Niedawno sąd japoński wydał decyzję, zgodnie z którą powinno się wypłacić takie odszkodowania. Jednak kwestia dyskusyjną jest tutaj zarządzona kwota, która była niższa niż w przypadku osób chorych na trąd (nie spotkało się to z zadowoleniem organizacji zrzeszających *Buraku*) (Kumamoto, Japan Times);

Polepszenie warunków życia – chodzi tutaj głównie o udostępnienie swobodnego dostępu do rynku pracy. Pomimo polepszenia ogólnej sytuacji, w dalszym ciągu można spotkać się z dyskryminacją w tym zakresie (niektóre firmy kupują dostęp do *koseki*, aby nie zatrudniać ludzi pochodzących z grupy

burakumin). Bieda prowadzi w rezultacie do ograniczeń w zakresie edukacji dzieci, co wpływa na ograniczenie możliwości znalezienia pracy i powielanie powyższego schematu;

Eliminacja dyskryminacji poprzez wprowadzanie programów edukacyjnych oraz harmonijne współistnienie z resztą społeczeństwa –stereotypy oraz postawy są przekazywane w procesie socjalizacji, dlatego postuluje się wprowadzanie projektów mających zwiększać wiedzę na temat społeczności *buraku* (Tomonaga, 2008, s. 4). Idea wydaje się być słuszna, jednak pojawia się tutaj pytanie jak działania te miałyby wyglądać w praktyce (ICERD nie precyzuje tego w swoich postulatach) oraz czy cieszyłyby się one zainteresowanie Japończyków (Tomonaga, 2008, s. 4); Poza tym kładzie się nacisk na harmonijne współdziałanie dzielnic sąsiadujących z obszarami zamieszkiwanymi przez *buraku*. Również tutaj można wysunąć zarzut, że sama idea wydaje się być nieco utopijna, z uwagi na to, że nie zostają podane konkretne projekty mające wpływać na poprawę sytuacji.

W dalszym ciągu dochodzi do wydawania aktów prawnych mających wpływać na poprawienie sytuacji *buraku*. W 2016 roku Sąd Rejonowy w Jokohamie wydał tymczasowy nakaz zakazujący wydawania i sprzedawania przedwojennej książki ukazującej życie społeczności *buraku* (jak można się domyślać robiła to w niezbyt pochlebnym świetle). Ponadto w kwietniu nakazano usunięcie ze strony internetowej informacji zawierających adresy zamieszkania *buraku* w całym kraju, liczbę gospodarstw domowych w każdej wiosce, rodzaj wykonywanego zawodu oraz szacunkowy poziom życia. Ponadto w tym samym roku wydano ustawę, która zobowiązywała rząd centralny oraz gminy do stworzenia systemu konsultacji oraz ułatwienia dostępu do edukacji dla ludzi należących do *burakumin* (a w razie potrzeby zapoczątkowaniu sondaży określających stopień dyskryminacji tej grupy w danym rejonie) (Martin, Japan Times).

4 Obecne postrzeganie burakumin

W kształtowaniu stereotypów istotne znaczenie ma proces kategoryzacji. Podczas kształtowaniu kategorii społecznych koncentrujemy się na właściwościach pozwalających odróżnić przedstawicieli jednej grupy od innych. Używając określeń typu „Anglik”, „niepełnosprawny”, czy „protestant” odnosimy się tak naprawdę do zestawu cech, które pozwalają nam wyodrębnić członków tej grupy spośród innych ludzi. Ze względu na ilość kategorii, które możemy wziąć pod uwagę przy tworzeniu stereotypów (np. religię, status majątkowy, wygląd, wiek itd.), można dojść do wniosku że ich liczba jest nieograniczona (Stephan, Stephan, 2007, s. 19). Niemniej niektóre z nich są przez nas przywoływane częściej niż inne, co prowadzi do powstania pytania odnośnie tego, jak dokonujemy selekcji danych cech. Jedną z badaczek tego zjawiska – Rosch, uważała że wykorzystujemy najchętniej te kategorie, które odgrywają podstawową rolę w procesie przetwarzania informacji. Niektóre z nich przychodzą nam częściej na myśl i są chętniej stosowane od innych. Określa się je mianem kategorii podstawowych. Można do nich zaliczyć m.in. wygląd zewnętrzny, przy czym w kształtowaniu stereotypów bazujących na wyglądzie wiele zależy od obszaru geograficznego i państwa. Np. społeczeństwo japońskie, które jest jednolite etnicznie, nie

wykorzystuje pojęcia rasy przy tworzeniu kategorii (ponieważ cechy fizyczne nie są „informacyjne”) (Stephan, Stephan, 2007, s. 20).

Należy podkreślić, że dyskryminacja *buraku* nie ma charakteru etnicznego, tylko przez długi czas bazowała na postrzeganiu jej członków jako „wyrzutków” niezaliczanych do społeczeństwa japońskiego. Istotne jest tutaj zidentyfikowanie kategorii podstawowych wykorzystywanych do nadawania danej osobie statusu *buraku*. Korzystając z teorii Rosch można mówić tutaj o występowaniu dwóch podstawowych czynników: wykonywaniu zawodów, które w myśl zasad religii shinto i buddyzmu narażały człowieka na przebywanie w stanie ciągłej nieczystości rytualnej (np. rzeźnik, grabarz) oraz zamieszkiwanie terenu tradycyjnie uznawanego za dzielnicę *burakumin*. W prowincjach istniały ściśle wyznaczone miejsca, w których mogli się osiedlać *buraku*. W ten sposób odseparowywano ich od reszty społeczności japońskiej, która nie chciała wchodzić w interakcje z „nieczystymi”. Współcześnie *buraku* mogą pełnić wiele funkcji społecznych (nawet zasiadać we władzach). W związku z tym identyfikowanie tej grupy pod względem rodzaju wykonywanego zawodu uległo dezaktualizacji. Współcześnie jedynym wyznacznikiem pozwalającym zaliczyć daną osobę do *buraku* jest miejsce zamieszkania. Widoczne jest jednak, że niektórzy Japończycy w dalszym ciągu piętnują *buraku* w kategoriach rytualnej nieczystości. Mogą o tym świadczyć chociażby pojawiające się na murach miast napisy, oskarżające członków tej grupy o bycie nosicielami AIDS (McLaughlan, 2006). Widoczne jest tutaj przejście od kwestii rytualnej czystości do czystości cielesnej postrzeganej w kategoriach medycznych. *Buraku* jako, że od wieków pełnili funkcje związane z „nieczystymi” zawodami są oskarżani o „nieczystość” także w kwestiach higieny ciała. Takie oskarżenia są tym bardziej krzywdzące, że Japończycy uznają siebie za rasowo „lepszych” od innych ludów azjatyckich (takie podejście wynika z adaptacji niektórych tez teorii eugenicznych do dyskursu o „nowych Japończyków” na początku XX wieku). Należy pamiętać o tym, że w wielu krajach azjatyckich można spotkać grupy, które są dyskryminowane z powodu wykonywanego przez nich zawodu rzeźnika. Można wspomnieć tutaj chociażby o koreańskich *paekchong*, czy tybetańskich *ragyappa*. Taka postawa wynika z nauk buddyjskich odnoszących się z szacunkiem nie tylko do życia ludzkiego, ale także do zwierząt (Hamberg i in). Z jednej strony świadczy to o tym, że występowanie grup podobnych do *burakumin* nie jest niczym niezwykłym, niemniej nie można stosować tutaj prostych porównań z uwagi na to, że kształtowanie się sytuacji społecznej we wszystkich tych państwach przebiegało w zupełnie odmienny sposób.

Niewielu „normalnych” Japończyków zamieszkałoby dobrowolnie w osiedlach tradycyjnie kojarzonych z tą grupą. Z dużym stopniem prawdopodobieństwa można założyć, że wiązałoby się to z zakwalifikowaniem takiej osoby do grupy *burakumin*. W ankiecie przeprowadzonej wśród Japończyków z Osaki 90% ankietowanych odpowiedziało, że zdaje sobie sprawę z istnienia „problemu *buraku*”, przy czym jako czynniki świadczące o przynależności do tej grupy najczęściej podawano: zamieszkiwanie w obszarze tradycyjnie kojarzonym z *burakumin*, zamieszkiwanie krewnych danej osoby w tym obszarze lub istnienie oficjalnych zapisów świadczących o zamieszkiwaniu przez daną rodzinę takiego miejsca w przeszłości (Tomonaga, 2008, s. 3). Na niektórych forach można spotkać się z opinią, że pochodzenie z grupy *burakumin* może zostać zidentyfikowane przy pomocy listy określonych

nazwisk. Jest to jedynie miejski mit, który często jest negowany przez rodzimych Japończyków (wskazują oni między innymi na fakt, że przed Restauracją Meiji osoby z tej grupy nie posiadały nazwisk rodowych) (*Burakumin family names*, Japan References) jednak świadczy to o tym, że także obcokrajowcy są zainteresowani poszukiwaniem sprawdzonej metody, która mogłaby jednoznacznie i na pierwszy rzut oka pomóc im odróżnić *buraku* od reszty Japończyków.

Tabuizacja tematu związanego z *burakumin* oraz coraz większa liczba mieszanych małżeństw (pomimo wspomnianej wcześniej niechęci do wiązania się z członkami tej grupy) wpływa w dużym stopniu na rozmycie kategorii krwi, która obok miejsca zamieszkania stanowiła główny wyznacznik *burakumin* (Martin, Japan Times). Jednak system *koseki* funkcjonujący po dziś dzień sprzyja dyskryminacji, ponieważ teoretycznie możliwe jest sprawdzenie linii genealogicznej każdego mieszkańca Japonii aż do czasów Tokugawów. Jeden z detektywów japońskich stwierdził, że w latach 60' około 99% znanych mu śledztw prowadzonych przed zawarciem małżeństwa polegało na sprawdzeniu, czy wśród przodków danej osoby przypadkiem nie znajdowali się ludzie należący do grupy *buraku* (Kitaguchi, 1999, s. 66). Jak łatwo się domyślić istnienie *koseki* mogło doprowadzić nawet do unieważnienia małżeństwa w przypadku odkrycia wśród przodków osoby z grupy *burakumin* (pomimo tego, że teoretycznie spisy te nie są powszechnie udostępniane). Nawet współcześnie mieszane małżeństwa są dużą rzadkością, zapewne z tego względu, że potomkowie wstydzą się swojego pochodzenia i je ukrywają (nawet jeżeli nie zamieszkują już osiedli *burakumin*).

Dyskryminacja ludzi z grupy *buraku* powinna być analizowana z uwzględnieniem trzech aspektów życia społecznego: silnego poczucia tożsamości grupowej i wspólnotowości, problematyce związanej z kształtowaniem tożsamości indywidualnej oraz wspomnianej już wielokrotnie czystości rytualnej. Dla Japończyków pochodzenie danego człowieka jest bardzo ważne, ponieważ w świadczy o jego wartości. *Buraku* przez ponad dwa stulecia byli wykluczeni z systemu kastowego wprowadzonego przez Tokugawów. Wpłynęło to w dużym stopniu nie tylko na ich postrzeganie przez Japończyków, ale także na kształtowanie się tożsamości ludzi pochodzących z tej grupy. Można podać tutaj anegdotkę dotyczącą młodego *buraku*, który udał się do kabaretu. Po przekroczeniu progu usłyszał śmiech kobiety, przekonany o tym, że kobieta wie kim jest uciekł z kabaretu zawstydzony. Jest to tylko jeden z przykładów na to, że wielu *buraku* wykształciło negatywny wizerunek samych siebie. Są oni przekonani o tym, że naznaczono ich swoistym piętnem, które na pierwszy rzut oka pozwala poznać pochodzeniem danej osoby (Degawa, 2001, s. 61-62). Co prawda wspomniana anegdotka dotyczyła wydarzenia, które miało miejsce w latach 50', jednak można podać także bardziej współczesną egzemplifikację negatywnego postrzegania samego siebie.

Przykładem może być polityk Hiromu Nonaka, który miał realne szanse zostać premierem Japonii, jednak zrezygnował z ubiegania się o tytuł. Jednym z powodów takiej decyzji było przeświadczenie o tym, że wysunięcie jego kandydatury mogłoby zaszkodzić środowisku *burakumin* oraz swojej rodzinie. Ponadto pomimo tego, że oficjalnie posiadał wsparcie Liberalnej Partii Demokratycznej, to jednak nawet niektórzy jej członkowie sprzeciwiali się

takiej kandydaturze. Podobną postawę przyjął zresztą przyszły premier Taro Aso, który zdecydowanie sprzeciwił się, aby osoba ze środowiska *buraku* piastowała tak ważną funkcję państwową. Zapewne taka postawa była spowodowana m.in. domniemanymi związkami dużej części *burakumin* z tamtejszymi organizacjami przestępczymi. Twierdzenia te mogły by zostać uznane za zwykłe pomówienie, jednak można podać tutaj przykłady osób, którym udowodniono posiadanie powiązań z jedną z największych organizacji przestępczych – Yamaguchi-gumi. Jak na ironię w 2006 roku lokalny lider BLL w Osace – Kunihiko Konishi został aresztowany w związku z powiązaniem z tą grupą (oskarżono go o bycie członkiem Yamaguchi-gumi). (Priestley, Japan Times). Po tym wydarzeniu pojawiły się oficjalne przeprosiny BLL, które zapewniło, że w 2000 lokalnych oddziałach organizacji zostaną przeprowadzone reformy mające zapobiegać przenikaniu członków mafii w ich struktury. W pewnym stopniu kontrowersje wokół tej sprawy wpłynęły na zachowanie lokalnych władz. Przykładowo w Osace w 2009 roku zawieszono wszelkie wypłaty na projekty związane z działaniami społeczności *buraku* (co odbierano jako karę za postępowanie jej pojedynczych członków) (Priestley, Japan Times).

5 Podsumowanie

Raporty rządu wskazują na to, że całkowita liczba *burakumin* oscyluje w granicach 1,2 mln osób zamieszkujących 3000 wydzielonych obszarów. Niemniej organizacje zajmujące się dyskryminacją *buraku* uważają, że owe wyniki zostały znacznie zaniżone. Twierdzą, że faktyczna liczba osób należących do tej społeczności wynosi 3 mln osób (czyli ok. 3% całej populacji Japonii), przy czym zamieszkują oni ok. 6000 wydzielonych obszarów (McLaughlan, 2006). Z jednej strony należy ostrożnie podchodzić do oficjalnych danych rządu japońskiego, z uwagi na stosowanie określonej metody badań statystycznych nieuwzględniających niektórych regionów (Kitaguchi, 1999, s. 30), z drugiej zaś można przypuszczać, że organizacje zrzeszające *buraku* będą dążyły do zawyżania ich liczby (w celu ukazania dużej wagi tego problemu).

Widoczne jest, że pomimo poprawy sytuacji prawnej oraz możliwości pełnienia istotnych ról społecznych w państwie, w dalszym ciągu dostrzegalna jest dyskryminacja *buraku* w Japonii. Można jednak podać przykłady świadczące o tym, że obecnie młodzi ludzie przykładają mniejszą uwagę do tych kwestii. Według japońskiego badacza Miury występowanie określonych czynników, sprawia że człowiek staje się *buraku* przy czym to reszta społeczeństwa nadaje mu ten status (ponieważ nie istnieją żadne obiektywne czynniki mogące świadczyć o przynależności do tej grupy) (Miura, 2004, s. 226). W tym miejscu warto przytoczyć m.in. historię opowiedzianą przez Chie Taikawa (pochodzącej z „mieszanego” małżeństwa), która przyznając się swojej koleżance z pracy, że należy do *buraku* usłyszała w odpowiedzi „Nie wyglądasz jakbyś pochodziła z mieszanego małżeństwa”. Owo nieporozumienie wynikało z tego, że koleżanka myślała, że Chie przyznaje się iż jest ojciec jest czarnoskóry (*buraku* jest zjaponizowaną wersją angielskiego słowa *black*), przy czym jej koleżanka w ogóle nie zdawała sobie sprawy z istnienia takich terminów jak *buraku* lub *burakumin* (Martin, Japan Times). Ta anegdota pokazuje, że młodzi Japończycy częstokroć nie posiadają w ogóle

źródła informacji na temat *buraku* (w ich domach nie mówi się o „nieistniejącej” społeczności) w związku z czym nie mogą one dyskryminować osób należących do tej grupy. Interesujące jest także to, że inna osoba wywodząca się z tej grupy – Miyo Hasegawa (jej pradziadek od strony matki pracował w fabryce zajmującej się garbowaniem skór) była dumna ze swojego pochodzenia. Co ciekawe część znajomych nie uznawała jej nawet za *buraku* z uwagi na to, że nie zamieszkiwała już obszarów przypisywanych tradycyjnie tej grupie. Ona sama jednak twierdziła, że bycie *burakumin* stanowi trwały element jej tożsamości, z którego nie zamierza rezygnować (Martin, Japan Times).

W 2011 roku założono organizację *Buraku Heritage* zrzeszającą ludzi zajmujących się upowszechnianiem wiedzy na temat życia *burakumin* z perspektywy osób należących do tego środowiska (Martin, Japan Times). Jest to potrzebne z uwagi na wspomnianą wcześniej tabuizację tej grupy. Jednak jak na ironię działania niektórych organizacji chroniących *buraku* (np. BLL) w pewnym stopniu wpływają na ignorowanie tego zagadnienia wśród innych Japończyków. Wynika to pośrednio z niechęci wypowiedzianej na temat tej społeczności. Bardzo łatwo jest zostać posądzonym o działania mające na celu jej dyskryminację. Może to też tłumaczyć określony stosunek dziennikarzy, mediów i badaczy do podejmowania tego wątku w swoich pracach i wystąpieniach (Priestley, Japan Times). Wydaje się logiczne, że nie spośród wszystkich działań podejmowanych przez organizacje zrzeszające *buraku* mogą pojawiać się takie, które powinny być piętnowane (choćby wspomniana wcześniej afera z Yamaguchi-gumi), niemniej w dużym stopniu taka krytyka jest niemile widziana chyba, że pojawia się w środowisku samych *buraku*. Wiąże się to pośrednio z inną formą dyskryminacji *burakumin* - ignorowaniem ich istnienia w japońskiej literaturze naukowej. Mogłoby się wydawać, że wykluczenie społeczne dużej grupy ludzi powinno spotkać się z dużym zaciekawieniem rodzimych badaczy, jednak do lat 80' tematyka ta poruszana była jedynie wśród naukowców zagranicznych oraz osób wywodzących się ze środowiska *burakumin* (Shimahara, 1984). Niestety nie istnieją badania próbujące przeanalizować przyczyny takiego zachowania. Niemniej na podstawie przytoczonych informacji można przedstawić pewną hipotezę odnoszącą się do genezy tego zjawiska. Wcześniej wspomniano o tym, że *buraku* mogli być postrzegani nie tyle jako osoby znajdujące się na samym dnie drabiny społecznej, ale raczej jako grupa żyjąca obok reszty społeczeństwa. Ich ignorowanie przez środowisko japońskich naukowców niebędących *buraku*, mogłoby potwierdzać ta tezę. Wykluczenie miałoby obejmować wszelkie aspekty życia społecznego, także obecność w literaturze naukowej.

6 Bibliografia

- [1] Burakau Liberation News, 1981, *Buraku Liberation Research Institute*, no. 3.
- [2] *Burakumin family names*, <https://jref.com/threads/burakumin-family-names.27434/> [dostęp: 28.03.2019].

- [3] Chapman David; 2011, *Geographies of Self and Other: Mapping Japan through the Koseki*, "The Asia Pacific Journal. Japan Focus", vol 9, issue 29, nr 2, <https://apjjf.org/2011/9/29/David-Chapman/3565/article.html> [dostęp: 26.04.2019].
- [4] Degawa Masami; 2001, *Racism Without Race?: the Case of Japan's Invisible Group*, Queen's University, Kingston.
- [5] Hamberg Ninni, Rolamo Jani, Kunnas Laura, Maltzeff Melissa, *The history of Burakumin*, <https://matskut.helsinki.fi/bitstream/handle/123456789/661/The%20History%20of%20the%20Burakumin.pdf?sequence=1> [dostęp: 28.04.2019].
- [6] *Harai*, <https://www.britannica.com/topic/harai> [dostęp: 27.04.2019].
- [7] *Izanagi and Izanami*, <https://www.britannica.com/topic/izanagi> [dostęp: 27.04.2019].
- [8] Kitaguchi Suehiro; 1999, *An Introduction to the Buraku Issue: Questions and Answers*, tłum. McLauchlan A., Surrey: Japan Library.
- [9] Kumamoto, *Damages suits by ex-leprosy patients draw to end*, <https://www.japantimes.co.jp/news/2000/12/09/national/damages-suits-by-ex-leprosy-patients-draw-to-end/#.XMglaTBzQdU> [dostęp: 30.04.2019].
- [10] Martin Alex, *Embracing a buraku heritage: Examining changing attitudes toward a social minority*, <https://www.japantimes.co.jp/news/2019/02/16/national/social-issues/embracing-buraku-heritage-examining-changing-attitudes-toward-social-minority/#.XMW2MzBzQdV> [dostęp: 26.04.2019].
- [11] McLaughlan Alastair, 2006, *Japan's Burakumin: An Introduction*, "The Asia-Pacific Journal. Japan Focus", vol. 4, issue 1, <https://apjjf.org/-Alastair-McLaughlan/2075/article.html> [dostęp: 29.04.2019].
- [12] Miura Kouichirou; 2004, *Kategorika no wana sabetugakuteki taiwa no basho (Traps of Categorization to the Place of Dialogues on Study Discriminations)*, Tokyo: Sekaishisusha [za:] *Quiet Buraku Discrimination. The Reproduction of Discrimination under Governance of Neo-liberalism*, http://www.study.co.jp/article_001.php [dostęp: 29.04.2019].
- [13] Priestley Ian, *Breaking the silence on burakumin. Minority community has plenty to offer*, <https://www.japantimes.co.jp/community/2009/01/20/issues/breaking-the-silence-on-burakumin-2/#.XMXSPzBzQdV> [dostęp: 28.04.2019].
- [14] Robertson Jennifer; 2012, *Hemato-nationalism: The Past, Present, and Future of „Japanese Blood”*, "Medical Anthropology", nr 31, pp. 93-112.
- [15] Shimahara Nobuo; 1984, *Toward the Equality of a Japanese Minority: the case of Burakumin*, "Comparative Education", vol. 20, no. 3, s. 339-353.

- [16]Sigurbjörnsdóttir Kristín Mist; *Japan's Forsaken People. Burakumin in contemporary society*, <https://skemman.is/bitstream/1946/10656/1/Krist%C3%ADn%20Mist.pdf> [dostęp: 27.04.2019].
- [17]Stephan Walter G., Stephan Cookie W.;1999, *Wywieranie wpływu przez grupy. Psychologiarelacji*, tłum. M. Kacmajor, Gdańsk: Wydawnictwo Psychologiczne.
- [18]Tomonaga Kenzo; 2008, *Present-Day Buraku Discrimination*, "NEWSLETTER of the Asia-Pacific Human Rights Information Center (HURIGHTS OSAKA)", vol. 52, <https://www.hurights.or.jp/archives/focus/section1/pdf/focus52.pdf> [dostęp: 28.04.2019].